

Over asielzoekers, transmigranten en documentloze vreemdelingen

STEPHAN PARMENTIER^a

Een hernieuwd pleidooi voor meer en beter criminologisch onderzoek in het domein van asiel en migratie

Panopticon, 39 (4), 275-279
© 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | July 2018

- ^a Gewoon hoogleraar criminologie en mensenrechten, Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven (Corresp.: stephan.parmentier@kuleuven.be). Hij was lid van de twee commissies Vermeersch (1998 en 2004) en volgt het thema van asiel en migratie sinds jaren van nabij op.

Op 22 september 2018 zal het exact 20 jaar geleden zijn dat de Nigeriaanse asielzoekster Semira Adamu overleed, tijdens de zesde poging om haar van het Belgisch grondgebied te verwijderen. Hoewel Semira al geruime tijd was uitgeprocedeerd nadat haar asielaanvraag door de bevoegde instanties was verworpen, bleef zij zich hevig verzetten tegen de verwijdering naar haar thuisland. Tijdens die laatste poging liep het faliekant mis: haar gedrag die dag bracht de politiemensen die haar op het vliegtuig begeleidden ertoe om zelf dwang toe te passen door middel van een kussentje dat op haar mond werd gedrukt, waardoor zij uiteindelijk stikte wegens ademnod. Onmiddellijk na dit dramatisch voorval werd de Commissie Vermeersch opgericht om het gebruik van dwang door de politiediensten te evalueren en zo nodig bij te sturen. Het geval Adamu, hoewel reeds twee decennia oud, blijft vele gemeoederen beroeren, tot op de dag van vandaag. Recentelijk hebben bijna 100 organisaties van het maatschappelijk middenveld en individuen zich verenigd in een 'Coördinatie Semira Adamu 2018' om tijdens de komende weken haar overlijden te herdenken en tal van acties en evenementen te organiseren (X, 2018). Zij willen daarbij ook het actuele overheidsbeleid inzake detentie en verwijdering bekritisieren.

Talrijke onderwerpen over asiel en migratie haalden de afgelopen jaren zonder moeite de actualiteit, en zorgden vaak voor grote koppen in de geschreven en audiovisuele media, zonder daarbij de talrijke berichten op de sociale media te vergeten. Een heel beperkte greep uit de laatste drie zomermaanden (eind juni tot eind september 2018) spreekt meer dan vele boekdelen samen over de grote diversiteit aan situaties die zich voordoen:

- begin juli publiceerde het Commissariaat-generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen zijn 'asielstatistieken' voor de maand juni, waaruit blijkt dat die maand 1.352 eerste asielaanvragen zijn ingediend, of een kleine 100 meer dan in juni vorig jaar; de top 3 van de herkomstlanden is Syrië, Afghanistan en Irak;
- in juli en augustus zijn meer dan 1.750 zogenaamde 'transmigranten' opgepakt, vooral langs de autosnelwegen in West-Vlaanderen, tijdens hun pogingen om via België de ille-

gale oversteek te wagen naar Groot-Brittannië, en zonder dat ze in ons land asiel wensen aan te vragen;

- in augustus werd een gezin met vier kinderen opgesloten in het nieuwe gesloten centrum 127bis in Steenokkerzeel, nadat alle procedures waren uitgeput en met het oog op hun repatriëring naar hun thuisland Servië, wat veel protest uitlokte bij tal van organisaties en ook de Kinderrechtencommissaris;
- begin september heeft de federale regering beslist om het wetsontwerp inzake de woonstbetredingen af te voeren; dat was vorig jaar uitgewerkt om de politiediensten toe te laten huiszoekingen uit te voeren bij vermoedens dat er personen zonder geldige verblijfsdocumenten verbleven, maar stootte gaandeweg op heel veel protest van actiegroepen, justitiële actoren en lokale besturen, vooral in Franstalig België.

Deze zeer ruwe selectie van situaties leidt tot een eerste opmerkelijke vaststelling, namelijk het bestaan van een grote tweespalt tussen, enerzijds, de maatschappelijke aandacht voor asiel en migratie in het algemeen, en anderzijds, de wetenschappelijke bijdrage tot de debatten. Terwijl zeer verscheiden vraagstukken over asiel en migratie zeer veel aandacht naar zich toe trekken, blijft de *input* vanwege academici en andere onderzoekers zeer beperkt. Op die manier laat de academische wereld het terrein van asiel en migratie grotendeels over aan behartigers van individuele belangen (zoals advocaten), organisaties en actiegroepen uit het maatschappelijk middenveld (sommige met een heel kleine achterban), religieuze, culturele en economische organisaties die elk vanuit hun eigen logica over migratie spreken en schrijven, en niet in het minst, aan politieke actoren en politici die steeds vaker een sterk ideologisch discours hanteren dat de toets van de feiten nauwelijks kan doorstaan. En de media, privaat én publiek, spelen vaak handig in op het individuele geval, de emotionele situatie, de controverse, niet gehinderd door veel achtergrondkennis of zin voor contextualisering. Meer dan ooit bestaat dus een grote noodzaak om meer en betere informatie over asiel en migratie te produceren die is gebaseerd op adequaat feitenmateriaal, dat is verzameld en geïnterpreteerd volgens geijkte wetenschappelijke methoden, en zowel in wetenschappelijke als meer populariserende – maar niet populistische – formaten kan worden verpakt. Op die manier kunnen onderzoekers van verschillende achtergronden en pluimage een belangrijke bijdrage leveren aan de wetenschappelijke kennis én aan het maatschappelijk debat.

Reeds in 1999 schreven we in *Panopticon* een editoriaal onder de titel ‘*Het Semira-effect. Over asiel en migratie als voorwerp van criminologisch onderzoek*’ (PARMENTIER, 1999), waarin we het belang onderstreepten van meer en gedegen onderzoek in de criminologie over tal van aspecten van asiel en migratie. We gingen vooral in op het voorwerp van dergelijk onderzoek, dat zich vertakte in een viertal domeinen: de verwijdering van vreemdelingen van het grondgebied; de voorafgaande opsporing en detentie van vreemdelingen in functie van hun verwijdering; de factoren die asiel en migratie in de landen van herkomst veroorzaken; en tot slot de beeldvorming over asiel en asielzoekers in België. Verder spraken we over de verschillende criminologische methoden, zowel theoretische als meer empirisch gerichte, die de debatten kunnen stofferen. En ook over de noodzaak aan analyses in een grensoverschrijdend en comparatief perspectief. Tot slot vroegen we aandacht voor de beleidsrelevante dimensie inzake asiel en migratie, ervan uitgaande dat beleidsmakers grote baat hebben bij kwaliteitsvolle wetenschappelijke data waarop het beleid kan worden gesteund (*evidence-based*).

Het moet gezegd dat de afgelopen jaren in ons land heel wat onderzoek naar migratie en haar specifieke verschijningsvormen is uitgevoerd, en dat het oplist van de vele rapporten, artikels en boeken die hierover zijn verschenen een indrukwekkend aantal bladzijden

zou vullen.¹ Sociologen, antropologen, politieke en communicatiewetenschappers, psychologen, juristen, en andere disciplines hebben zich telkens over één of meerdere aspecten gebogen, en er zich soms het hoofd over gebroken. Maar waar blijft de criminologische dimensie in dit onderzoek? Waar is de aandacht voor de inbreuken op de strafwetten in de landen van herkomst, de transitlanden en de aankomstlanden, voor de daders en slachtoffers van asiel en migratie, voor de aanpak door de politieke en justitiële instanties, voor de crimineel-politieke context waarbinnen deze fenomenen zich ontwikkelen? Hoewel een grondig overzicht van het criminologisch onderzoek over asiel en migratie de grenzen van dit editoriaal te buiten gaan, komen we zonder blozende kaken tot een tweede vaststelling, namelijk dat de specifiek criminologische oogst van het asiel- en migratieonderzoek in de afgelopen twintig jaar heel mager is gebleven. Zelfs in *Panopticon*, het huistijdschrift van criminologisch Vlaanderen, is het aantal gepubliceerde stukken te tellen op de vingers van nauwelijks enkele handen. Om die reden volgt hierna een hernieuwd pleidooi voor dergelijk onderzoek, mede geïnspireerd door een aantal internationale ontwikkelingen en deels geïllustreerd aan de hand van eigen onderzoek. Een drietal speerpunten staat hierbij centraal.

Hierboven, en ook reeds in het verleden, spraken we over vier belangrijke domeinen voor verder criminologisch onderzoek. Geen daarvan heeft de afgelopen jaren aan belang ingeboet, wel integendeel. Neem vooreerst het verwijderingsbeleid van vreemdelingen – uitgeprocedeerde asielzoekers, documentloze personen, transitmigranten, criminele vreemdelingen – in zijn zeer verschillende fasen. Enkele maanden geleden, naar aanleiding van de oprichting van de opvolgingscommissie over het Belgisch terugkeerbeleid, de zogenaamde Commissie Bossuyt (zo genoemd naar de voorzitter), onderstreepten we dat het Belgisch verwijderingsbeleid “*nog steeds in talrijke duistere en hardnekkige nevelen gehuld is*” (PARMENTIER, 2018). Dat verwijderingsbeleid valt uiteen in een viertal fasen (PARMENTIER & VANDUFFEL, 2018): (a) vooreerst de fase van de eigenlijke verwijderingsprocedures en –praktijken, waarin prioritaire aandacht vereist is voor het gebruik van geweld door alle betrokken partijen (vreemdelingen, politiediensten, personeel van gesloten centra, private bewakingsdiensten, etc.); ook de beveiligde vluchten (*special flights*) waarmee groepen van vreemdelingen – en niet enkel individuen – worden gerepatriëerd verdienen de nodige aandacht van onderzoekers, alsook de positie van kwetsbare groepen (zoals vrouwen, schoolgaande kinderen, personen met functiebeperkingen, personen die uit oorlogsgebieden komen, documentlozen, etc.) tijdens verwijderingsoperaties; (b) de tweede cruciale fase gaat vooraf aan de verwijdering, en omvat alle procedures en praktijken inzake de vasthouding van vreemdelingen, zowel in gesloten centra als in reguliere gevangenissen of arresthuizen; ook meer onderzoek voor alternatieven voor de detentie van kwetsbare groepen (kinderen, families) hoort hieronder; (c) een derde fase volgt op de verwijdering van de betrokken vreemdelingen, en omvat het onderzoek naar de procedures en praktijken van opvolging nadat vreemdelingen in hun thuisland of een derde land zijn overgedragen aan de lokale autoriteiten, en dus ook de voorafgaande inschatting van het risico op slechte behandeling of zelfs foltering dat deze personen kunnen lopen; (d) tot slot, en doorheen alle fasen van het verwijderingsbeleid, is onderzoek vereist over de procedures en praktijken van controle: welke zijn ze, hoe lopen ze, wat gebeurt er met de opvolging van de talrijke aanbevelingen, en zijn er mogelijkheden tot verbetering?

Het verwijderingsbeleid ten aanzien van vreemdelingen vormt een belangrijk sluitstuk van elk migratiebeleid, maar is uiteraard het product van een proces dat lang voordien is

1 Een atypisch maar heel interessant recent voorbeeld is: LAFLEUR, J., & MARFOUK, A. (2017). *Migratie in België. 21 vragen en antwoorden*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.

begonnen, namelijk met de beslissing van de vreemdeling om zijn/haar land te verlaten om elders betere opportuniteiten – financieel, cultureel, qua veiligheid – te vinden. Migratie is van alle tijden en alle landen, en de kans is uitzonderlijk groot dat de migratietrends richting Europa en België ook in de toekomst blijven bestaan, en zelfs zullen vermeerderen. Vandaar het uitzonderlijk belang om meer onderzoek, ook van criminologische aard, te ondernemen over de volgende punten: (a) de fundamentele factoren die mannen, vrouwen en kinderen duwen (*push*) en trekken (*pull*) om binnen hun eigen land of naar andere landen te migreren; enkele daarvan zijn zeer gekend, zoals armoede, natuurrampen, onveiligheid, geweld, etc. (HAVEMAN et al., 2011), maar die zijn onvoldoende om te verklaren waarop sommige personen wel en andere niet de stap naar migratie zetten; ook andere mechanismen, zoals de mechanismen van rekrutering van potentiële migranten door georganiseerde netwerken, moeten beter in kaart worden gebracht; (b) een ander aspect betreft de trajecten die migranten afleggen vooraleer ze voet zetten op Europese bodem, nadat ze talrijke landen en streken hebben doorkruist, na mishandeling en uitbuiting van allerlei aard door individuen en organisaties, om daarna op een gammele boot richting het beloofde Avondland te worden gezet; en wat zijn de trajecten die migranten afleggen binnen Europa, tussen de plaats van aankomst en de plaats van (gewenste) bestemming, alsook de transittrajecten – bijvoorbeeld door Nederland en België – die hierbij horen; het gaat er telkens om deze cruciale schakels in de grotere migratieketen beter te begrijpen en aldus ook strategieën tot verandering te kunnen voorstellen.

Ten derde, en tot slot, is meer criminologisch georiënteerd onderzoek nodig om de bredere context van migratie en asiel te schetsen. Ook hier kunnen enkele aandachtspunten tot inspiratie dienen: (a) de afgelopen jaren vonden tal van ontwikkelingen op Europees vlak plaats die grote invloed uitoefenen op migratiestromen, zowel binnenkomend als buitengaand; deze diverse ontwikkelingen zijn deels van economische aard (financiële crisis), sociale aard (tanende sociale cohesie), culturele aard (negatievere houdingen ten aanzien van vreemdelingen), politieke aard (stijgende punitiviteit en populisme), juridische aard (meer Europees asiel- en migratierecht), etc. Een grensoverschrijdend, vergelijkend en pan-Europees perspectief maakt dus evenzeer deel uit van de criminologische dimensie aangaande asiel en migratie; (b) meer specifiek dient zich de spanning aan tussen, enerzijds, een trend naar toenemende criminalisering van activiteiten en personen die (on)rechtstreeks betrokken zijn bij migratie (inclusief de migranten zelf), zoals reeds uitgediept in de *'crimmigration studies'*, en, anderzijds, het toenemend beroep op de Europese en internationale instrumenten en mechanismen inzake mensenrechten als schild tegen de voorgaande evoluties. Ook deze macro-perspectieven hebben een plaats in de criminologische studie van asiel en migratie.

Tot besluit nog het volgende. Respectievelijk in januari 1999 en januari 2005 maakten de twee adviescommissies Vermeersch (genoemd naar de voorzitter) hun eindrapporten over aan de toenmalige ministers van binnenlandse zaken, met de bedoeling om een uitwijzingsbeleid te ontwikkelen dat zowel 'effectief' als 'humaan' kan zijn (Commissie belast met de evaluatie van de instructies inzake de verwijdering, 1999, 2005). De talrijke en specifieke aanbevelingen sloegen onder meer op de verschillende stappen in de verwijderingsprocedures, de voorwaarden voor het gebruik van dwang door de politiediensten, de juridische bescherming van alle partijen betrokken bij verwijderingen, de communicatie tussen alle betrokken diensten, de situatie van kwetsbare groepen, etc. Eén van de bredere vaststellingen, vooral in het rapport van de tweede Commissie Vermeersch, betrof het belang om het verwijderingsbeleid grondig te verankeren binnen het ruimere kader van het asiel- en migratiebeleid, dat precies daarom veel nationale en (nog meer) internationale aspecten

omvat. In bovenstaande paragrafen is gepoogd hiertoe een duidelijke aanzet te geven. Maar bovenal vormt dit editoriaal een hernieuwde oproep voor meer en beter onderzoek vanuit de criminologische wetenschap, dé discipline bij uitstek die diepgaande kennis nastreeft over misdrijven, hun daders en hun slachtoffers. Of hoe het ‘Semira-effect’ tot twintig jaar na de feiten steeds grotere kringen op het wateroppervlak maakt.

REFERENTIES

- Commissie belast met de evaluatie van de instructies inzake de verwijdering (1999). *Eindverslag aangeboden aan de Minister van Binnenlandse Zaken op 21 januari 1999*. Brussel.
- Commissie belast met de evaluatie van de instructies inzake de verwijdering (2005). *Eindverslag ‘Bouwstenen voor een humaan en effectief verwijderingsbeleid’ aangeboden aan de Minister van Binnenlandse Zaken op 31 januari 2005*. Brussel.
- HAVEMAN, R., SMEULERS, A., PARMENTIER, S., & DE POOT, C. (2011). De staat van de criminologie van internationale misdrijven (Themanummer Internationale misdrijven). *Tijdschrift voor Criminologie*, 53(4), 287-309.
- LAFLEUR, J., & MARFOUK, A. (2017). *Migratie in België. 21 vragen en antwoorden*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- PARMENTIER, S. (1999). Editoriaal: Het Semira-effect. Over asiel als voorwerp van criminologisch onderzoek. *Panopticon*, 20(3), 222-225.
- PARMENTIER, S. (2018, 12 maart). Het Belgisch terugkeerbeleid: varen op het kompas van de mensenrechten? *De Standaard*.
- PARMENTIER, S., & VANDUFFEL L. (2018). De detentie en verwijdering van vreemdelingen door de ogen van het CPT. In T. DAEMS & S. PARMENTIER (Eds.), *Europa waakt. Vrijheidsbeneming onder toezicht van het Europese antifoltercomité* (pp. 197-212). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- X. (2018, 10 september). Bijna honderd organisaties brengen hulde aan Semira Adamu. *Het Belang van Limburg*. Verkregen op 14 september 2018, via https://www.hbvl.be/cnt/dmf20180910_03727954/bijna-honderd-organisaties-brengen-hulde-aan-semira-adamu.

Erratum

SEYNNAEVE, K., GOYENS, M., & DHEEDENE, J. (2018). Internering in een veranderend zorglandschap: wat zijn de vaststellingen na één jaar nieuwe wet op de internering? *Panopticon*, 39(3), 241-250. In tabel 2 van dit artikel, werden de voetnoten verkeerd aangegeven. In tabel 3 van dit artikel werden de getallen bij ‘opvolging door Franstalige justitiehuizen’ aangepast, nl. “28” door “268” en “866” door “86”. Deze correcties werden doorgevoerd in het artikel dat online beschikbaar is vanaf 14 september 2018.